
A MAGYAR POLITIKATUDOMÁNY HAGYOMÁNYAI

Beksics Gusztáv (1847–1906) politikus, történész, jogász, újságíró. Papnak készült, de bölcsészeti tanulmányait félbehagyva jogot végzett a pesti egyetemen. 1870-től a *Pesti Napló* munkatársa, Kemény Zsigmond titkára. Ügyvédi vizsgájának letétele (1874) után 1884-ig a királyi táblán fogalmazóként dolgozott. A Szabadelvű Párt országgyűlési képviselője (1884–94; 1896–99). Miniszteri tanácsos, a miniszterelnökség közjogi és nemzetközi osztályának vezetője (1894–96). A *Magyar Nemzet* (1899–1903), majd a *Budapesti Közlöny* című hivatalos lap (1905–1906) főszerkesztője. Fiatal korában műfordításai, versei, regényei is megjelentek. Politikai és jogi munkáiban, röpirataiban a magyarság nemzeti hivatásával, a dualizmusban betöltött szerepével, valamint nemzetiségi kérdésekkel foglalkozott.

Beksics Gusztáv a kiegyezés utáni korszak jellegzetes politikai gondolkodója volt. Adódott ez egyrészt azokból az értelmiségi szerepkörökből, amelyeket három évtizedes működése során betöltött, hiszen mint a dualista korszak egyik legtermékenyebb publicistája, képes volt a rendszer külső kritikájára, ugyanakkor mint szabadelvű képviselő és minisztériumi tisztviselő modernizációs gondolatainak gyakorlati alkalmazásával is próbálkozhatott. Tudományos felkészültsége ugyancsak nagy szerepet játszott sajátos eszmerendszerének megteremtésében. Számos kortársához hasonlóan a nagy reformkori generáció szellemi örökségét a pozitivistá tanokkal vegyítette, a klasszikus liberális szabadságfilozófiához az állami beavatkozás szükségességét kapcsolta. Programját mindvégig a magyarság érdekpoltikájának figyelembevételével alakította, fejlesztette. Módszerét a nyugati tudományos hagyományok, eredmények felhasználásán túl az európai államok társadalmi berendezkedéseinek összehasonlító vizsgálata, illetve a történeti visszatekintés és – a hazai társadalom feltérképezésének igényéből adódóan – a statisztikai bizonyítvány széles körű alkalmazása egyaránt jellemezte.

Az itt közölt dokumentumrészleteket a legkorábbi, egyben a legkevésbé ismert művéből emeltük ki (*Az egyéni szabadság Európában és Magyarországon*; 1879). Beksics már igen hamar a szabadságjogok elemzése felé fordult, ezzel kapcsolódott a 19. század második felének jellemző áramlatához. A liberális alapérték, az egyéni szabadság (és természetesen a demokráciával való viszonyrendszer) vizsgálata talán soha nem került annyira a politikai gondolkodás középpontjába, mint éppen a levert forradalmakat követő évtizedekben. Gondolhatunk itt az angol liberális iskola nagy alakja, John Stuart Mill, vagy a hazai elemzők közül elsőként Eötvös József, majd pedig Kállay Béni, Asbóth János vagy éppen Greguss Ágost munkásságára.*

* A bevezető elemző, értékelő részét Müller Rolf írta, az életrajzi rész a szerkesztőség munkája.

BEKSICS GUSZTÁV

Szabadság*

A SZABADSÁG IRÁNTI VÁGY ÉS TÖRTÉNETI AKADÁLYAI

Nemzedékekre nemzedékek, társadalmakra társadalmak, hatalmas világbirodalmakra világbirodalmak következtek, egyik civilizáció felépült a másiknak romjain, jogi tanok támadtak, politikai intézmények jöttek létre, a hatalmas római szellem a magánjogoknak lényegében örök érvényű rendszerét alkotta meg, csak az egyéni szabadság területe maradt ismeretlen föld. Sőt a szabadság szellemének el kell túrnia azt a bántalmat, melyet a legszellemdúsabb írók egyike, az absolutismus bámulója, *Dupont-White* követett el rajta, állítva, hogy az északról bevándorlott barbárok találták azt fel, mint feltalálta Gioja az iránytűt.¹

Szomorú, s az emberiség szelleméhez méltatlan volna, ha ez az állítás igaz. Ámde szerencsére nincs így.

Az ember természetében mindenkor kiirthatatlanul gyökerezett a vágy, hogy szabadon cselekedhessék és az egyéniségét korlátozó behatásokat visszautasítsa. Ez a vágy azonban évezredekben át nem érvényesülhetett. Azon politikai és vallási elvek, amelyek az ó-korban irányadók voltak az emberiségre nézve, kizárták e vágy érvényesülését, sőt az emberek nagy részében elnyomták magát a vágyat. Az összes kelet a theocratia és

* Az alábbi szöveg Beksics Gusztáv: *Az egyéni szabadság Európában és Magyarországon*. Budapest, 1879. Pesti Könyvnyomda Rt., 1–6, 20–23, 30–32. A főcímet és a két alcímet a szerkesztőség adta. A szöveget hangulata megőrzése érdekében az eredeti helyesírással, de az értelemzavaró hibák, illetve – technikai okokból – a korban gyakori rövid magánhangzók javításával közöljük. Az eredeti kiemeléseket dőlttel jeleztük.

despotismus nyomása alatt volt. Indiában a kasztrendszer áthághatatlan falakat emelt a társadalom osztályai közt; ahol pedig a mesterségesen tagolt társadalom nem egyesülhet nemzetté, ott a szabadság nem fejlődhetik ki. Chinában a társadalom nem állott ugyan egymástól hermetice elzárt tömegekből; a jog-egyenlőség évezredek óta alapelve a mennyei birodalom állambölcsességének, azért bármily alacsony születésű chinai, ha tehetsége van, felemelkedhetik a legmagasabb polczokra; ámde a feltétlen vallási és politikai elnyomás, s a chinainak a felsőbbség és hatalom előtt való feltétlen meghajlása nem voltak alkalmasak az egyén és egyéni szabadság érvényesítésére. A chinaiakkal és általában a keleti népekkel ellentétes jelleggel bírt a zsidó nép. Az ó-kor nem ismert ennél makacsabb, önféjűbb, ízléseiben és vágyai tekintetében változékonyabb népet. A zsidó történelem tele van annak bizonyítékaival, hogy ez a nép minduntalan felzúdult a felsőbbség ellen, pedig ez a felsőbbség nem csak politikai, hanem egyszersmind vallási volt, azt állítva, hogy közvetlenül Jehovától, az egy élő istentől veszi utasításait, kivel közvetlen és állandó érintkezésben van, bizonyára a lehető legnagyobb tekintélyre támaszkodott, minő valaha politikai hatalom rendelkezésére állott. S a zsidó nép mégis nem egyszer fellázadt e hatalom, sőt maga az isteni tekintély ellen, s politikai fegyelmezetlensége volt egyik fő oka későbbi bukásának. Honnét magyarázzuk meg a tünetet, ha nem abból, hogy a zsidó népben erős kifejezésre jutottak az egyéni vágyak az összesség, s a hatalom nyomásával szemben? Hogy azonban e vágyak nem érvényesülhettek, ennek okát a theocratiában egyesült politikai és vallási felsőbbség győzelmeiben találjuk fel.

A görög és római köztársaságokban nem a vallási, hanem a politikai elv akadályozta az egyéniség kifejlődését. A vallás a köznépnél, mint babona szerepelt, a műveltebbek pedig nem vették komolyan a negyvenezer istenséget, kiket a görög képzelem ugyan olyan tulajdonságokkal ruházott fel, minőkkel az emberek bírnak. Az összességnek feltétlen uralma azonban az egyes és érdekei felett, soha egy államban sem érvényesült annyira, mint Görögországban és Rómában, de különösen az utóbbiban. A mindenható állam teljesen elnyelte az egyéniséget. Ennek oka első sorban bizonyára ez államok katonai szervezetében keresendő. A kis görög köztársaságok folyton hatalmas hódítók ellen voltak kénytelenek védni magukat, az államnak szüksége volt tehát rá, hogy minden egyénnel feltétlenül rendelkezhessék.² A római köztársaság pedig hódító állam lévén, polgárait kényszerítette, hogy minden erejüket a közös czélnak szenteljék. Ennek daczára azonban – legalább kezdetben – sem Görögországban, sem Rómában az egyéniség nem áldoztatott

fel teljesen az állam oltárán. Róma elúzta királyait, mikor azok zsarnokságot túlhajtották. A házjognak és hitvesi ágynak megszenteltelenítése ritkán vont maga után, mikor a vétkező egy királyfi volt, oly megtorlást, mint Lucretia esetében Görögországban pedig az egyéniség érvényre emelkedett legalább a művészetben a mi kétségtelen jele annak, hogy a görög egyéniség nem semmisült meg teljesen. Vegyük ellenben p. o. Chinát, vagy Japánt. Ki az, a ki nem fogadná el a chinai vagy japáni ipartermelvényeket a művészet alkotásai gyanánt? Egy chinai váza esztetikai szempontból is befejezett tökélyű mű, mely előtt bámulva állhatnak meg az európai kézmű- és gyáripár dicsőítői. De ha nem csak egy, hanem több, száz és ezer chinai vázát vizsgálunk, tapasztaljuk, hogy mind úgy hasonlítanak egymásra, mint a tojás a tojáshoz. Legfeljebb a cifraságok változnak. A lényeg egy marad, mintha valamennyit egy ember alkotna volna. Honnét van ez? Onnét, mert Chinában nincs egyéniség. Minden egyes embernek még ízlése s a művészi tökélyről való eszménye is egyforma.

Nézd meg valamely népnél iparát, művészetét, irodalmát, s megítélheted, mily állapotban volt az egyéniség azon népnél, azon korban, melyből e művek származnak.

Görögországban és Rómában az egyéniség teljes bukását a későbbi zsarnok kormányok idézték elő, melyek feltétlenül rendelkeztek az egyén minden joga felett. A köztársaság alatt védte az egyéni szabadságot a vádelven és nyilvánosságon alapuló eljárás. A császárság azonban önkényes proscriptióival megsemmisítette az egyéni szabadság e garantiáit is. A római társadalom fel volt ugyan tagolva római polgárokra, szabadokra és rabszolgákra, de a *civis romanus sum* büszke mondás inkább politikai értelemmel bírt, mint a személyes szabadságra való vonatkozással; sőt az imperátorok alatt politikai jelentőségét is elvesztette.

A középkor két vallása, a kereszténység és mohamedanizmus, de különösen az utóbbi nem volt kedvező az egyéni szabadságra; mert a keleti despotizmus újabb kifejezése s a Korán által vallási és világi törvénybe való iktatása volt.

A kereszténység kezdetben socialisticus jelleggel bírt. Az egyéni szabadságnak pedig a zsarnokság nem nagyobb ellensége a szocializmusnál. A vagyonszövetség egy közös személybe, az összesség személyébe olvasztja az egyént. Azon tan, mely azt mondja: *Add el vagyonodat, oszd ki a szegények közt és kövess engem*, az egyéniség teljes megtagadását foglalja magában. Sőt maga a legszebb, a keresztény erkölcs tan virágát képező parancs is: „*Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!*” (Móz. 3. k. 19.) ellenkezően az egyén érdekeivel, nem alkalmas az egyéni-

ség kifejtésére. Az üldözések idejében a meggyőződés heve a hatalomnak való ellenszegülésre bírta a keresztényeket. Nem volt soha üldözött igazság. Ez a tünet azonban nem annak tulajdonítandó, mintha a kereszténységben az egyént a hatalomnak való ellenszegülésre kényszerítő erő nagyobb lett volna, hanem annak, hogy a római császárok akkor kezdték és ismételt megszakítások után folytatták az üldözést, mikor a kereszténység már annyira elterjedt, hogy kiirthatatlanná lett.³ A kereszténységben nem volt több ellenállásra serkentő erő, mint a többi tanokban, melyek üldöztettek, s ha ezek kevesebb vértanút mutatnak fel, annak tulajdonítandó, hogy vagy elég korán, vagy nem üldöztettek kellő eréllyel.⁴ S hogy az üldözés, irányuljon az igazság vagy tévtanok ellen, egyáltalán felidézi az ellenállást, sőt megerősíti az ingadozó meggyőződéseket, melyek különben el-lankadnának, vagy épen közönnyé változnának, bizonyítja minden üldözés története. Mikor a boszorkány-üldözés divatban volt Európában, ekkor támadt legtöbb állítólagos boszorkány, s pedig nem csak azért, hogy a felizgatott képzelem mindenféle boszorkányokat kutatott, hanem valójában sokan azt hitték, hogy a bűvölés hatalmával bírnak, s e meggyőződéssé érlelődött hitökkel léptek a máglyára, mint a középkor boszorkányégetésének számtalan emléke bizonyítja.

A kereszténység, miután uralkodó vallássá lett, megszűnt még azon hatást is gyakorolni az egyéniségre, melyet az üldözött tanok általában gyakorolnak. Csakhamar mereven tagolt, a legszélső absolutismuson alapuló kormányformát kapott, melyből az önkormányzatnak még árnyéka is eltűnt. Az egyéniség teljes megsemmisítését azonban ama tan végleges kifejtése és érvényesítése idézte elő, mely az egyéni vizsgálatot és belátást kizárja a hit dolgában. Ez a tan nem csak az egyéniség előtt zárta el a fejlődés útját, hanem egyszersmind a kereszténységgel csakhamar szerepet cseréltetett: üldözöttből üldöző lett az. Senki sem vonhatja meg bámulatát azon nagyszerű szervezettől, mellyel a keresztény hierarchia rendelkezett, s mely képessé tette világhivatásának betöltésére, sőt: mindenki kénytelen elismerni azon szolgálatokat, melyeket a hierarchia a civilizációnak és szabadságnak tett. A barbárság sötét korában a tudomány letéteménye volt. Vallási elveinél fogva ellensége volt ugyan a görög és római pogány műveltségnek, e hierarchia nélkül és azon kolostorok nélkül azonban, melyek az általános zűrzavar és forrongás közepett, a tudomány és műveltség mindmegannyi menedékét képezték, a classikus culturának tán utolsó emlékei is elvesztek volna. A társadalmi rendnek, a gyengének az erős ellenében századokon át nem volt egyéb védelme ennél a hierarchiánál, melynek tekintélye előtt a leg-

büszkébb barbárfőnök és világi fejedelem is kénytelen volt meghajolni. Az egyéni szabadságot azonban mégis elnyomta, mikor a feltétlen engedelmisséget tanította és érvényesítette. Ez a vallási tan vetette meg alapját a politikai engedelmisség tanának is a későbbi századokban, mikor a népvándorlás kora után, nagy birodalmak alapultak. A világi uralkodók szívesen elfogadtak oly tant, mely alattvalóik engedelmisségét biztosította. Az egyházi és világi hatalom karöltve haladt az egyéniség elnyomásának útján, míg a legtöbb államban a kettő közt összeközösítésre nem került a dolog, a mi mindig a szabadság ügyét mozdította elő.

A reformatió a leghatalmasabb csapást mérte a feltétlen engedelmisség tanára. Ahol a reformált kereszténység uralkodó vallássá lett, ép úgy üldözött, ép oly türelmetlen volt, mint a katolicizmus. De felejtethetetlen szolgálatot tett az egyéni szabadság ügyének, mikor a szabad vizsgálás tanát, a hit dolgában, felállította. Nem tartozik ide azon további hatások fejtegetése, melyeket a reformatió gyakorolt az emberiség fejlődésére, s még pusztán csak azon tényre utalok, hogy nem véletlenségnek, hanem a szabad vizsgálódás tanainak tulajdonítandó, hogy a közszabadságok sokkal inkább érvényesültek azon államokban, melyekben a reformatió elterjedt és fennmaradt, mint ott, hol vagy nem nyerhetett talaját, vagy kiirtatott, mint Spanyolországban, Dél-Amerikában, Franciaországban, s általában a latin faj által lakott államokban.

A protestantizmusnak köszönhető főleg, hogy az egyéniség öntudata nyílt kifejezésre jutott a középkorban. A szabad vizsgálat, a közszellemnek a megállapított tekintély ellen való feltámadása a vallási téren inváziót csinált a politikai területre is. A vallási absolutizmus dogmái épúgy elvesztették félelmes tekintélyüket, mint a politikai absolutizmus dogmái.

Ezt az irányzatot részint megelőzte, részint követte egy hatalmas factor szereplése a politikai téren. Értem a polgárság felléptét, mely minden nyugati államban jogokat tudott magának szerezni és többé-kevésbé biztosítani a királysággal és feudalizmussal szemben. Igaz, hogy ezek a jogok inkább testületiek, mint egyéniek voltak, de a testületi jogok biztosítékai kiterjesztették védelmüket az egyénre is. Az egyéni szabadságot tehát nem az északról berohanó barbárok találták fel. Élt az ezen szabadság után való vágy mindig az ember szívében; de az ó és középkor előtt nem alakultak meg azon feltételek, melyek kifejlődésére és érvényesülésére szükségesek voltak.

Kétségtelen, hogy az északi barbárok közt az egyéniség jobban ki volt fejlődve, mint a római birodalomban, melyet azok megdöntöttek. Ámde ennek okai egészen másban keresendők,

mint a Dupont-White által említett állítólagos tényben, hogy a barbárok találták fel az egyéni szabadságot. Bármily kevésbé ismerjük a barbár népek állami és társadalmi viszonyait, annyit biztosan tudunk róluk, hogy az állami életnek csak kezdetleges fokán állottak, mikor a központi hatalom még nem volt kifejlődve, s az állami rend az anarchiából még nem vált ki. E félig anarchikus állapotban az egyén, ha elég nyers erőre támaszkodott, érvényesülhetett, de érvényesülésének garantiáját, ama vad, durva viszonyok közt, csak a nyers erő képezte. A személyes vitézség, testi erő voltak az egyéni szabadság hordozói. Ez azonban minden kezdetleges államalakulásban így volt. Az ó és középkor nagy ismerője mondja: A hűbéri korszak legrégebbi társadalmi alakjai kevésbé különböznek azon rendes társulásoktól, a melyekben a kezdetleges polgáriasodásnál az embereket *mindenütt* egyesülve látjuk.⁵ Ezek a büszke, függetlenségüket nyers erejükkel védő barbárok azonban elvesztették egyéni szabadságukat, mihelyt a szervezkedését befejező állammal álltak szemben. Sőt elvesztették faji egyéniségüket is. Hova lettek a büszke góthok, hova lettek a vitéz longobardok, az egyéni szabadság e feltalálói, miután a barbár anarchia helyére rendes államalakulás lépett? Mikor a feudalizmus a 10-12-dik században megalakult, ez kétségkívül kedvezett bizonyos számú egyének szabadságának. A főnemesség és nemesség a legnagyobb garantiákkal vette magát körül, hogy védve legyen a királyság ellen, melynek természetes korlátját képezte. Ez az egyéni szabadság azonban szorosán zárkózó volt. Inkább megszorításra, mint terjeszkedésre hajlott. Az állami hatalom irányában védő, az államnak a feudalizmus váraiban fel nem vett tagjaival szemben pedig támadó volt. És rosszabb sorsra jutott az egyéni szabadság azon államokban, hol a nemesség, mint a hol a királyság kezébe került a hatalom túlsúlya. A királyság sohasem nyomta azt el oly mérvben, mint az olygarchia. Az egyéni szabadság elterjedésére tehát a hűbérrendszer nem csak nem volt kedvező, hanem egyenesen kedvezőtlen volt. Csak azon küzdelemből, melyet a nemesség a királysággal vívott, háromlott kisebb-nagyobb mérvű haszon az egyéni szabadságra a küzdelem eredménye szerint.

Az egyéni szabadság, s általában a közszabadságok sorsa attól függött, mily állást foglalt el a polgárság, az egyéni és közszabadságok e tulajdonkép való zászlóvivője, e küzdelemben.

A SZABADSÁG TERJEDÉSÉNEK MAGYAR ÚTJA

Az angol és magyar alkotmány- s jogfejlődés közti hasonlatok okai felettébb világosak. Részben ugyanazon viszonyokra, részben *utánzásra* vezethetők vissza. De mi oka p. o. egyrészt a Magna Charta és az arany bulla, másrészt az angol és magyar kezdetleges képviselői rendszer eltéréseinek?

A megcáfoltatástól való félelem nélkül merem állítani, hogy az ismételten említett törvény, mely Angliában demokratikus, Magyarországon aristokratikus irányban vitte az alkotmány- és jogfejlődést.

Ép ezért a szabadság terjedésének Angliában és Magyarországon ellentétes irányzata volt, mi aztán kihatott az egyéni szabadságra is. Nálunk az egyéni szabadságot, egész a legújabb időkig kiváltságnak tekintették. Teljes egyéni szabadsággal csak a nemes bírt a hármaskönyv I. r. IX. czíme alapján.

[...]

A nemesek egyéni szabadságát Magyarországon a legszabaddabb elvű törvény védte; méltó e törvény azon büszke, kiváltságaira féltékeny rendhez, amelyet megóvott minden önkénytől és erőszaktól. A nemes, a tettenérés esetén kívül, nem volt szabad, rendes bírói eljárás nélkül, letartóztatni és elítélni még büntett miatt sem.⁶ Háza és udvara valóságos vár volt, melybe még a király nevében sem hatolhatott senki, ha a nemes tiltakozott. S mielőtt a francia forradalmi törvény megadta volna a polgárnak a törvénytelen hatósági intézkedésnek való ellenszegülés jogát, a magyar nemes már rég élvezte, s pedig feltétlenül ezt a félelmes jogot, mely az egyes polgárt teszi a hatóság bírójává.

Bizonyos tehát az, hogy a magyar nemes teljes és feltétlen egyéni szabadságot élvezett, míg Franciaországban a forradalmi törvényhozás angol mintát követő intézkedései, csak írott malasztot képeztek; ellenben az ország nem-nemes lakosságára az egyéni szabadságnak teljes mérve Magyarországon sem terjedt ki 1848 előtt.

Az 1848-diki törvények értelmében azonban a nemesi kiváltságok kiterjedtek az ország nem-nemes lakosságára is; mert mint ismételten bizonyítottam, nem a nemesség vesztett jogokat, hanem a nem-nemes lakosság emelkedett fel a nemesség színvonalára. Az 1848-diki átalakulás szelleméhez képest tehát bátran állíthatnám, hogy az egyéni szabadságnak a hármaskönyv I. r. 9. czímében foglalt biztosítékai az ország minden polgárára kiterjednek.

Ha azonban tényleges viszonyainkat tekintjük, annak épen el-lenkezőjét találjuk a törvényszéki gyakorlatban, mint amit ily előzmények után várhatnánk, úgy annyira, hogy vagy azt kell mondanunk, hogy az egyéni szabadság garantiáit az 1848-diki szabadelvű törvényhozás megszüntette, vagy azt, hogy hasztalanok a közjog legszebb, legmagasztosabb intézkedései, ha az eljárás, a törvényszéki gyakorlat nem tartja tiszteletben azokat.

És én részemről ez utóbbit mondom, miután bizonyos az, hogy 1848-diki törvényhozásunknak sem szövege, sem szelleme nem szüntette meg a nemesek egyéni szabadságának biztosítékait. Állítom a megczáfoltatástól való félelem nélkül, hogy a jogtalan letartóztatás ellen, s a házjog tiszteletben tartására a nem-nemes a nemes privilegiumaiban részesült, s ha törvényhozásunk az 1848-diki alapon tovább fejlődhet vala, s ez alapon készül bűnvádi eljárásunk, Magyarország az egyéni szabadság tekintetében a civilizált népek élén állna: ott ahol Anglia áll.

Ámde az osztrák reakció a szuronyok élén behozta a politikai elnyomással a reactionarius törvényeket. Az azon korbeli bűnvádi perrendtartások különben mind az inquisitorius eljárásan alapultak, s a társadalom érdekei számára hozott garantiákkal agyon nyomták az egyéni szabadság garantiáit. Az angol szellem még nem kezdte átlengeni a continens törvényhozásait. Egyik oldalon álltak a francia, másikon a német perrendtartási csoportok. Belgium, Németalföld, Olaszország az 1808-diki code d'instruction criminelle szellemének hódolt. A bírói és államügyészi önkény mindenütt proclamálva volt. Az osztrák szuronyok élén behozott bűnvádi eljárás nem volt rosszabb és reactionariusabb, mint a főbb continentalis perrendtartások, de teljesen elég reactionarius volt arra, hogy a magyar felfogás kifejlődését megállítsa. Mikor aztán ez a perrendtartás kilépett a hatályból, a gyakorlatba átment intézkedéseiből – bár az országbírói értekezlet kizárta azokat – és az 1848 előtti magyar hagyományokból alakult egy bűnvádi eljárási gyakorlat, mely különféle forrásokra visszavihető módosulásokkal, s a különböző bíróságoknál szokásos különféle eltérésekkel, mai nap is érvényben van, míg mellettünk a polgáriasult népek nagyszerű haladásokat tettek az egyéni szabadság biztosításának eszményi célja felé.

Felső bíróságainkat bizonyára mulasztás terheli. Hatalmukban állt közvetíteni az európai szabad eszméket és visszaállítani az egyéni szabadság azon garanciáit, melyekkel a magyar nemes bírt. Sőt ez utóbbiakat bírói gyakorlatunk, az országbírói értekezlet világos szavaihoz képest *tartoztak volna* visszaállítani, s a nem-nemesekre is kiterjeszteni. Nem tették.

Ha igaz az, mit *Mittermaier* mond, hogy a bűnvádi eljárás a nép közjogának sarkköve, úgy Magyarország a közszabadság-

ok rossz lábon állnak; mert ez idő szerint bűnvádi eljárásunk nem ismeri az egyéni szabadságnak, mindenkor és minden körülmény közt tiszteletben tartandó garantiáit. A bírót, saját belátásán kívül nem korlátozza semmi. S hogy ez az állapot nem vált tűrhetetlenné, s hogy Magyarországon az egyéni szabadság mégis elég tiszteletben részesül, s csak ritkábban fordulnak elő esetek, mikor e szabadság ecclatans sérelmeket szenved, ez, eltekintve bíróságainknak még a bebizonyított bűnösség megbüntetésében is követett enyhe felfogásától, bizonyára a bírói és államügyészi kar érdeme, melyet valóban felettébb át kell hatnia a szabadság szellemének, hogy korlátlan hatalmával nem él vissza.

Ezzel természetesen nem akarom azt mondani, hogy az egyéni szabadság ügye nincs mostoha állapotban Magyarországon. Mostoha állapotban van. De a bírói és ügyészi kar érdeme, hogy ez állapot nem mostohább.

[...]

Törvényeink szelleme kiterjesztette az egyéni szabadság garantiáit a nem nemesekre is. Az országbírói értekezlet kiterjesztette világos rendelkezéssel. Egyedül az osztrák hagyományok csapásán járó, sőt még a csapáson is hátra maradó, bíró gyakorlatunk idézte elő a jelenlegi szomorú állapotot, melyben a nemes és nem nemes teljesen egyenlő, de csak abban, hogy egyéni szabadsága egyiknek sincs védve. Nem igaz az, hogy az egyéni szabadság nem sértetik meg Magyarországon. Megsértetik mindennap. Csak nincs törvény, melyre hivatkozva ki lehetne mutatni, hogy megsértetett. Ha volna törvény, mely megmondaná, mely esetekben van helye a letartóztatásnak, meddig tarthat a vizsgálati fogság, miként és mikor rendelhető el a házkutatás stb., akkor majd kitűnnék, hányszor tett jogtalan berohanást a hatóság az egyéni szabadság területére. Így azonban sem a rendőrséget, sem a bíróságot nem korlátozván egyéb belátásánál, bizonyítani sem lehet a gondatlanságot, sőt magát a rosszakaratot sem.

Az igaz, hogy Magyarországon nem igen panaszkodnak az egyéni szabadság sérelmei miatt, sőt ellenkezőleg, panaszkodnak a bíróságok enyhe bánásmódja felett, melyben a bebizonyított bűnösséget részesítik. De elfeleditek, mikor e tényre hivatkoztok, hogy a bűnösök a legnagyobb szigorral sújthatók a mellett, hogy az ártatlan és az egyéni szabadság nem szenved.

Annak, hogy az egyéni szabadság megsértése miatt kevés panaszt hallani, két további oka van.

Az egyik ok az, hogy Magyarországon nincs jogi közvélemény. Az igazságszolgáltatás és a nép közt nincs kapocs. Általában Magyarországon hiányzik egy erős közszellem.

Ott van Észak-Amerika. Különböző nemzetiségű népek lakják. De az állami eszme egysége (az apró államok szövetsége és különféle törvényhozások daczára) áthatja az Egyesült Államok minden polgárát. Az erős amerikai közszellem áttör minden gáton.

Nálunk is előbb ezt az erős közszellemet kell megteremteni. De nem lehet megteremteni pusztán igazságszolgáltatás, hanem csak erős, *magyarosító* politika által.

Ha lesz erős politikai közszellem, következni fog a jogi közszellem is. Addig azonban a közöny fog uralkodni a politika, s nagyobb mérvben az igazságszolgáltatás iránt.

A fő ok, amiért nálunk nem hajdulnak fel az egyéni szabadság sérelmei miatt az, hogy amíg csak egyszerű pórról van szó, addig az intelligencia nem látja fenyegetve saját egyéni szabadságát. Ha a paraszttal igazságtalanság történik, ha a szolgabírói basáskodás megfosztja egyéni szabadságától, vagy épen nyers bánásmódban részesíti, az intelligencia vállat von. Azt mondja: hisz csak paraszt, az önkény veszélye nem fenyeget engem.

Íme, amire annyiszor hivatkoztam, a szabadságnak aristocraticus irányban való fejlődése. Az előtt volt nemesi, most van értelmi osztály. Az előbbi féltékeny volt, az utóbbi féltékeny jogaira; de csak *saját jogaira*.

Ez aristocraticus irány magyarázza meg, hogy a gazdák congressusa külön, szolgabírói igazságszolgáltatást követelt a mezei kártevők, tehát a parasztok ellen.

De ha ebben az irányban haladnánk, visszajutnánk a kiváltságokra, a robotra, az úri székekre, a hajdúra, a deresre.

Ti, a jelen és múlt idő laudatorai, ne mondjátok, hogy szabadelvűek vagytok. Dicsekedéstek kérkedés. Nem a szabadság szelleme, hanem a privilegiumok szelleme, s a kasztszellem szól belőletek. A ti időtök lejárt. A valódi democratiára került sor. A democratia fog uralkodni Magyarországon nem csak a politikában, hanem az igazságszolgáltatásban is.

JEGYZETEK

¹ Vö. Stuart Mill: A szabadságról. Kállay Béni előszava.

² Vö. Stuart Mill: id. munkáját, uo.

³ Vö. Stuart Mill: id. m.

⁴ Uo.

⁵ Sir Maine Henrik: A jog őskora. Ford. Pulszky A.

⁶ Prima igitur (t. i. praerogativa libertas) est: quod ipsi, nisi primum citati, vel vocati, ordineque judiciario condemnati fuerint, in eorum personis, ad quorumvis instantiam, vel clamores, aut preces, nunquam et per neminem detineri possint.

Violatur tamen haec libertas in factis causisque criminalibus stb. H. K. I. r. 9. cím. (Az emberölés, rablógyilkosság, az adulterium violentum esetében, ha tetten éretett a nemes, még a paraszt is letartóztathatta (etiam per rusticam manum stb.).

...”Sine nota alicujus infidelitatis, liberam illi (t. i. a királynak) resistendi et contradicendi habent in perpetuum libertatem. Uo. A politikai ellenállást, a forradalom jogát azonban az 1687-diki törvény megszüntette.

